

Petru WEBER
(Universitatea din Szeged)

Etnogeneza românilor în mediul istoriografic german contemporan

Abstract: (The Romanian Ethnogenesis in Contemporary German Historiography) The issue regarding the ethnogenesis of the Romanians was often and continue to be treated in a different and totally controversial way in the Romanian and Hungarian historiography. Even if certain details of this issue may differ within the historians belonging to the same ethnic group, the national aspect of dealing with this topic is for decades or even centuries quite obvious. But how did those who apparently were not involved in the Romanian-Hungarian historiographical disputes, the Germans, approach the issue? How deal the German Romanists or historians for Middle Age with this aspect of Romanian history nowadays? Which impact can have their point of view on the interpretations and representation of the Romanian ethnogenesis in German speaking countries?

Keywords: ethnogenesis, historiography, German, continuity, migration

Rezumat: Chestiunea etnogenezei românilor a fost și continu să fie subiectul principal tratat diferit și în baza a două teorii diametral opuse în istoriografia română și în cea maghiară. Chiar dacă unele detalii ale acestei chestiuni pot fi diferite în cadrul istoricilor de aceeași apartenență etnică, totuși caracterul național al abordării acestui subiect de-a lungul timpului a devenit evident. Dar cum s-au raportat cei aparent neimplicați în disputele istoriografice româno-maghiare în privința etnogenezei românilor, și anume germanii? Cum tratează românii și istoricii germani medievali și din zilele noastre această problemă? Ce influență are punctul lor de vedere asupra difuzării în spațiul german a informațiilor, interpretărilor despre locul și spațiul de formare al poporului român?

Cuvinte-cheie: etnogeneza, istoriografie, german, continuitate, migrație

O mare parte dintre studenții Catedrei de Limbă și Literatură Română din Ungaria, adică cei înscuși în această țară, cunosc teoria etnogenezei românilor aproape exclusiv în forma ei apropiată celei elaborate de Robert Roesler¹. Aceasta domină spectrul istoriografic maghiar și în zilele noastre. În schimb, cei veniți din România și care au frecventat colile din țară, o cunosc pe cea a continuității daco-romane. Privind chestiunea la rece, avem de-a face în cadrul acestui subiect cu două viziuni extreme: în prima dintre ele e vorba de existența exclusivă la sud de Dunăre a unei romanități orientale care a generat imigrarea târzie, în secolul al XIII-lea, în Transilvania, a românilor; cea de-a doua argumentează formarea pe întreg teritoriul actual al României a poporului român prin romanizarea populației de băștină, dacii liberi, după prăbușirea granițelor provinciei Dacia. Între cele două „extremități”, însă, unii istorici și lingviști au elaborat o serie de nuanțări ale celor două viziuni, nuanțări menite să le apropie, ajungându-se la teorii cum este cea a admigrației (mai apropiată teoriei migraționiste)

¹ Roesler, Robert: *Romänische Studien. Untersuchungen zur alteren Geschichte Rumäniens*, Leipzig, 1871.

sau a nucleelor de romanitate la nord de Dun re (mai apropiat teoriei continuit ii). Ideea mea a fost aceea de a recurge la rezultatele cercet rilor i opiniilor unui mediu tiin ific presupus impar ial (atât filologi, cât i istorici), a adar nici maghiar, nici românesc, pentru a vedea cum abordeaz ei aceast chestiune. Am recurs la mediul tiin ific german. Trebuie spus c majoritatea celor care s-au ocupat de problem au fost i sunt romani ti sau romani ti-slavi ti, balcanologi. Problema e cunoscut în mediul de limb german de la Franz Josef Schulzer (sfâr itul sec al XVIII-lea) pân la Gottfried Schramm din zilele noastre. În expunerea de fa m-am axat pe autorii secolului XX, mai ales pe cei de dup 1945, criteriul alegerii fiind actualitatea. Dar pentru c influen a autorilor anteriori se resimte în scrierile istoricilor postbelici, a dori s amintesc i câteva dintre demersurile de dinainte de 1945.

Unul dintre ace tia nu a fost istoric de profesie, dar a fost profund preocupat de originea românilor. E vorba de **Emil Fisher** (1855-1921), sas transilv nean n scut la Bra ov dar care a tr it mai mul i ani în Bucure ti, publicist cu înclina ii politice social-democrate. Emil Fisher respinge teoria continuit ii, considerând c românii ar fi un amestec de romanici (Thrakoromanen) i slavi din sudul Dun rii, care au emigrat la nord de Dun re între secolele IX-X – XIII-XIV, imigrare amplificat mai ales în secolul al XI-lea din cauza d rilor mult prea mari din Imperiul Bizantin. Românii ar fi deci un popor mixt care în migrarea lor spre nord a continuat s absoarb (asimileze) slavii din Banat, Oltenia i sud-vestul Transilvaniei². Acest lucru îns nu denot vreo desconsiderare fa a de români. Popor mixt era în accep iunea sa i francezii, englezii sau spaniolii, iar acest metisaj româno-slav era considerat de autor chiar benefic. Considera iile sale cu privire la etnogeneza românilor sunt pozitiv apreciate i de c tre Gustav Weigand. Emil Fischer respinge s fie etichetat de c tre adept ii continuit ii drept „roeslerian”, subliniind c el î i bazeaz concep iile pe propriile sale constat ri i c acestea erau deja formulate în gândirea sa înc dinainte de publicarea de c tre Robert Roesler a celebrei sale *Romaenische Studien*. Trebuie f cut men inunea c el considera începutul migr rii românilor la nord de Dun re cu mult anterior secolului al XIII-lea, a adar altfel decât considerase Roesler³. Fischer era de fapt împotriva importului cultural românesc din Fran a, accentuând existen a unor leg turi mult mai fire ti i tradi ionale a românilor cu slavii i germanii.

Erst Gamillscheg a fost lingvistul care în anii postbelici a elaborat teoria celor trei nuclee teritoriale de formare a limbii române, adic Mun ii Apuseni, zona Timocului cu Mun ii Banatului i Oltenia i Macedonia. Acestea sunt v zute ca ramuri ale romanit ii orientale, autorul situându-se a adar printre sus in torii unei continuit i romane la nod de Dun re⁴. Astfel, el contrazice teoriile lui **Georg Stadtmüller** de la Universitatea din Leipzig a anilor '40, care a fost un adept al vecin t ii i suprapunerii dintre români i albanezi pentru perioada de formare a limbii române⁵. Printre sus in torii continuit ii romanit ii nord-dun re se remarc discipolul lui Gamillscheg, **Günter Reichenkorn**. De i elaborat în urm cu peste 60 de ani, teoria lui **Ernst Gamillscheg**, dezvoltat ulterior de **Günter Reichenkron**, r mâne contribu ia cea mai de seam în încercarea de a solu iona cu

² Emil Fischer, *Die Herkunft der Rumänen. Eine historisch-linguistisch-etnographische Studie*, Bamberg 1904, p. 199.

³ *Ibidem*.

⁴ Ion Hurdube iu, *Die Deutschen über die Herkunft der Rumänen*, Bukarest, Kriterion Verlag, 1977, p. 154.

⁵ *Ibidem*, p. 127.

argumente lingvistice problema continuității. **Gamillscheg** își construiește teoria pornind de la constatarea persistenței ei în unele regiuni din Transilvania a unor cuvinte de origine latină dispărute de pe restul teritoriului actual. Se ajunge astfel la ipoteza conform căreia elementul daco-roman s-a menținut și perpetuat cu precizie în interiorul unor focare - așadar numite vetre de populație romanică - de unde limba și elementele de civilizație au radiat spre un teritoriu mai larg (uneori cu substrat diferit: maghiar, rutean)⁶.

Disputele istorico-lingvistice referitoare la etnogeneza românilor au conștientizat adesea acuzațiile periculoase de a se crampona de o viziune dogmatică. Acest lucru s-a întâmplat chiar începând cu „părintele” teoriei imigraționiste, R. Rösler, în sensul că această teorie a fost acuzată că ar fi servit intereselor politice și că ar fi lipsită de argumente valabile. În polemica din partea germană a „teoriei roesleriene” se afirmă lingvistul **Rudolf Windisch**, născut în 1940 la Baden-Baden, care a studiat romanistic și indogermanistic la universitățile din Bonn și Tübingen. La Universitatea din Tübingen i-a fost student și apoi asistent lingvistului de origine română Eugen Coeriu. Referitor la teza lui Rösler din 1871, R. Windisch demontează aproape toate argumentele lui Rösler, conchizând că această teză - „mai ales în forma dogmatică, neconciliantă, reprezentată de însuși Rösler” - nu mai poate fi susținută, dar că nu se întrevede încă o rezolvare a ei. În alte lucrări R. Windisch reia întreaga problemă legată de acest subiect, aprofundând unele detalii referitoare la izvoarele istorice referitoare la prezența timpurie a românilor în spațiul locuit de ei în zilele noastre. Referindu-se la contribuțiile lui Gamillscheg, lingvistul german regretă că specialiștii români nu au receptat adecvat teza acestuia privitoare la „zonele-nucleu” ca argument al continuității. Același regret este exprimat și în legătură cu neacceptarea de către lingviștii români a unei influențe germane vechi asupra românei (ipoteză susținută de același Gamillscheg), căci cele câteva cuvinte care ar putea proveni din vechea germană (*nasture*, *strugure*, etc.) ar sprijini, de fapt, teza continuității. De altfel, este de apreciat îndrăzneala lui R. Windisch de a fi reluat problema continuității românilor (evitat cu grijă în ultimul timp în mediul german). Lingvistul german, considerând că insistența cu care se susține teza originii sud-dunărene a romanității (cum fac adversarii continuității) este o greșală din punct de vedere factual și metodologic. Rezultatele indică ambele teze („autohtonie și migrație”): limba română s-a format în nordul, dar și în sudul Dunării, evidențiind faptul că ar fi fost de așteptat că argumentele adversarilor tezei continuității să fi fost verificate și analizate mai minuțios⁷. Dintre cei mai cunoscuți susținători ai continuității romanității nord-dunărene rămâne însă **Adolf Ambruster** cu lucrarea sa bine cunoscută în mediul academic românesc, *Romanitatea românilor. Istoria unei idei*.

Asupra dogmatismului unor teorii parțial bătute în cuie, atrage atenția și profesorul de romanistică de la universitatea din Viena, Max Demeter Peyfuss, cercetător asiduu al aromânilor. El atrage atenția asupra caracterului complex al problemei și asupra exclusivismului dogmatic (ce ar ține de domeniul psihologiei politice) cu care este tratat subiectul atât de susținătorii teoriei continuității, cât și de către respingătorii ei. El face analogii în această chestiune cu disputa greco-macedoneană. Mesajul istoricilor „naționali”

⁶ *Ibidem*, p. 150.

⁷ Thomas Krefeld, Christian Schmidt, *Rumänisch: Diglossie und Polyglossie*, în: *Lexikon der Romanischen Linguistic*, Band III, Tübingen, Max Niemayer Verlag, 1989, p. 230.

se bazează pe cei 3 termeni definitorii ai constructului psihologic al unei continuități: superioritate, prioritate, autohtonie. Consider neadecvat formularea „formarea limbii și a poporului român”, considerând că noțiunile de „formare a limbii” și „formare a poporului” ar trebui tratate separate. Vede aplicabil și pentru procesul de formare a românilor formula lansată de slavistul german, Carsten Goehrke, conform căreia nu ar trebui să căutăm în procesul de formare al unui popor o „patrie originară, străveche” (Urheimat) sau existența unui „popor primar” (Urvolk), pentru că „acest fapt reflectă un mod de gândire simplist și rigid din vremea începuturilor cercetărilor științifice în acest domeniu”, care nu ar mai corespunde cunoștințelor din zilele noastre despre procesele etnogenezelor și cauzalităților în asemenea procese. Istoricul zilelor noastre nu mai trebuie pus în situația de alege între teoria continuității sau cea imigraționistă”⁸.

De partea teoriei imigraționiste se situează istoricul și lingvistul **Gottfried Schramm**, profesor la Universitatea din Freiburg, în studiul de sinteză *Frühe Schicksale der Rumänen. Acht Thesen zur Lokalisierung der lateinischen Kontinuität in Südosteuropa*, publicat în trei numere din revista „Zeitschrift für Balkanologie” (1984-1987)⁹. În urma apariției tezelor sale, tabăra adversă se vede confirmată în a-l califica drept un „neoroeslerian” convins. În lucrarea sa mai sus menționată, G. Schramm subliniază „meritul” profesorului din Graz din secolul XIX, R. Roesler, care, fără niciun fel de substrat politic, ar fi adus, după părerea autorului, „cele mai importante argumente, valabile și astăzi, împotriva continuității daco-romane pe teritoriul României de azi”¹⁰. În lucrarea menționată mai sus, G. Schramm aduce pentru prima dată în discuție prezența unei populații romanizate urbane de la care slavii ar fi preluat numele așezărilor din Macedonia: Devol, Florina, Kastoria, Veria, Salonic și Serres, probabil și Bitola și, de asemenea, Lison (în Tesalia). Această populație urbană provenea din nord, din zona Dunăre-Sava și s-a deplasat cu 400-500 km spre sud în jurul anului 600, odată cu venirea slavilor. „Când slavii s-au stabilit în teritoriul din jurul paralelei 41, ei au găsit, în locul situat între sudul Albaniei de azi și cursul inferior al râului Strymon, așezări în care – pe baza aspectului sonor cu care numele acestor așezări au pătruns în slav – latinii reprezentau elementul etnic cel mai puternic. Aceste așezări sunt Devol, Florina, Kastoria, Veria, Salonic și Serres. Constatarea este valabilă, probabil și pentru Bitola, dar indiciile filologice nu sunt, în cazul acesta, la fel de clare. În locul menționat slavii au întâlnit numai în Ohrid un mediu orănesc cu o majoritate relativă, vorbitoare de limbă barbară. O prezență la fel de timpurie a românilor – așa cum se constată, în mod imperios, în marea majoritate a ărilor elor Macedoniei – se atestă și pentru Ellassona, dată fiind vechea formă aromânească, Lison. E vorba de o prelungire în Tesalia a lanțului de așezări macedo-romane. Populația romanică nu pare să fi fost predominantă în lanțul de așezări din Macedonia înainte de venirea slavilor, în secolul al VII-lea. Căci până la anul 600 d. Hr., adică până când stabilirea romană în sud-estul Europei a fost stabilă, dominante erau – la

⁸ Max Demeter Peyfuss, *Balkanromanität. Perspektive der Forschung*, în: Nation, Nationalitäten und Nationalismus im östlichen Europa, Wien, Lit Verlag, 2010, pp. 298-306.

⁹ Tezele sale au apărut și în limba română sub titlul *Destine timpurii ale românilor. Opt teze referitoare la localizarea continuității latine în Europa de Sud-Est*.

¹⁰ Gottfried Schramm, *Destine timpurii ale românilor. Opt teze referitoare la localizarea continuității latine în Europa de Sud-Est*, Cluj-Napoca, Kom-Press, 2006, p. 7.

sud de Skupi (Skopje) și la nord de Tesalia – vechile limbi barbare ale autohtonilor. [...] Faptul că românii au devenit preponderenți în orașele Macedoniei se datorează probabil irii graniței romane în nord, de-a lungul Savei și Dunării de Jos. Curând, după anul 600, grupuri considerabile de populație urbană vorbitoare de limbă latină, din orașele situate aici, au fost împinse cu 400-500 km spre sud” consideră Schramm¹¹. Un alt element important în concepția lui G. Schramm este constituirea, alături de populația romanizată, a unei etnie din sudul Peninsulei Balcanice, a ceea ce istoricul german numește România paleobalcanică (germ. balkanische Hirtenromania): „O dominantă paleobalcanică atât de evidentă – care s-a păstrat până astăzi la aromâniilor neoreneni și pe care o putem deduce la daco-români pentru o epocă anterioară – nu se constată la niciun alt popor balcanic. Avem aici – alături de importanta componentă paleobalcanică la aromâni – al doilea element etnografic implicat în problema continuității romanității orientale.” Dat fiind caracterul unitar al limbii – „toți românii, fie ei în nordul sau în sudul Dunării, vorbesc dialecte ale aceleiași limbi românești” – rezultă că Romaniile paleobalcanice sunt atestate istoric și proveni dintr-un singur nucleu¹². Pentru localizarea acestui nucleu, G. Schramm aduce în discuție concordanțele dintre români și albanezi și ajunge la fixarea unui spațiu sud-dunărean foarte limitat. Dacă R. Roesler admitea un larg spațiu romanizat în Peninsula Balcanică – Tesalia, Macedonia (Iliria, Moesia și Scythia)¹³ – unde s-ar fi format limba și poporul român, acest spațiu restrâns ulterior drastic de G. Weigand la triunghiul Sofia-Nis-Skopje, ajunge să fie redus de G. Schramm și mai mult, limitându-l la regiunea muntoasă din jurul orașului Tip (anticul Astibos), străbătut de râul Bregalnița, afluent al Vardarului (zona în cauză se găsește în estul actualei Republici Macedonia)¹⁴. Plecând din acest înțeles foarte restrâns, pe storiile s-au răspândit, prin transumanță, în toate direcțiile, ocupând teritoriile din sud și din nordul Dunării, unde îi găsim astăzi pe români. În nordul Dunării românii ar fi ajuns venind din Bulgaria, stabilindu-se mai întâi în Muntenia, începând cu secolul al X-lea. Limba română a fost adăptată în România de azi de imigranții veniți din Bulgaria. Pentru Muntenia ne putem gândi la un val imigranțesc deja în secolul al X-lea, consideră Schramm. În Transilvania românii ar fi ajuns nu numai după unguri, ci și după germani, stabilindu-se aici, prin trecerea Carpaților, începând cu a doua jumătate a secolului al XII-lea. Romanistul de la Universitatea din Trier **Johannes Kramer** încearcă, la rândul său, să aducă argumente contra continuității nord-dunărene a românilor. Printre altele, autorul ia în discuție 17 termeni creștini de origine latină (boteza, creștin, cruce, Dumnezeu, păcat, etc.), atestați în texte din secolele al II-lea – al IV-lea d. Hr., care ar fi fost aduși în nordul Dunării de populația creștină în sudul Dunării, ceea ce ar fi un argument contra continuității romanității nord-dunărene. Chestiunea a fost prima dată abordată de istoricul Vasile Pârvan. În opinia sa, faptul că creștinismul și terminologia creștină de bază, de origine latină, au apărut mai întâi în sudul Dunării nu exclude existența unei populații romanizate în nordul Dunării, unde creștinismul și termenii creștini puteau să apară ulterior. **Helmut Lüdtke** (1926-2010), filolog, a predat la Universitățile din Freiburg, Berlin și Kiel. În *Der Ursprung der*

¹¹ *Ibidem*, p. 10.

¹² *Ibidem*, p. 54.

¹³ *Ibidem*, pp. 136-145.

¹⁴ *Ibidem*, p. 70.

romanischen Sprachen. Eine Geschichte der sprachlichen Kommunikation, ap rut la Kiel în 2005, romanistul german nu aduce elemente noi, dar sprijin teze anterioare contra continuit ii, precum cele întemeiate pe existen a unui fond lexical comun românei i albanezei (elemente autohtone, dar i cuvinte de origine latin , inclusiv terminologia cre tin de baz) i pe rolul central atribuit mi c rilor neîncetate (atestate pân în secolul al XX-lea) ale p storilor transhuman i romaniza i, care, pornind din „presupusa lor patrie situat în sudul i sud-vestul Dun rii de Jos s-au r spândit în toate direc iile: spre nord, pân în Istria, spre sud pân în Epir, spre vest pân în Alpii dinarici (unde au fost asimila i de c tre slavi), spre est i nord-est – trecând Dun rea – pân în Carpa ii P duro i”¹⁵.

În cazul unor autori care s-au ocupat de acest controversat subiect se pot observa muta ii în timp privind pozi ionarea lor în favoarea sau împotriva uneia dintre cele dou teorii fundamentale, sau o nuan are a pozi iilor lor. La romanistul **Karl Strobel** de la Universitatea din Klagenfurt-Graz, dar i la Schramm se poate observa în timp o asemenea muta ie, mai precis de la a fi acceptat la începutul carierei lor elemente din teoria continuit ii, ca apoi treptat s devin adept ii celei imigra ioniste. Strobel i-a scris teza de licen despre r zboaiele daco-romane în 1982, admin ând continuitatea în compara ie cu biografia lui Traian scris în 2010 sau articolul din 2007 referitor la continuitate, în care nu numai c respinge această teorie, dar i critica totodat „dogmatismul” istoriografic românesc referitor la acest subiect¹⁶.

În concluzie: mediul academic german de specialitate este la fel de împ r it între adept ii i adversarii continuit ii, dar acest fenomen nu are aceea i amploare i intransigen cum se manifest el între istoricii români i maghiari. F r îndoial , simpatiile, inclina iile sau coala de istorie în care s-au format au jucat un rol în elaborarea concep iilor lor. Majoritatea adept ilor continuit ii sunt romani ti, dar romani ti întâlnim i printre adversari. Interesant ar fi s vedem cum este privit la nivel european problema. Într-un manual de istorie din Germania pe h r ile ce reprezint Europa R s ritean în secolele VII-X apare scris peste teritoriul Serbiei, al vestului Bulgariei i al Olteniei cuvântul “Walachen” **cu semnul întreb rii**. Iat a adar i o simpl „rezolvare” a unei chestiuni, care cel pu in pentru germani, la modul general, r mâne înc neelucidat , asemenea concluziei la care a ajuns un student austriac de la Graz, care î i încheia diploma sa de licen din 1986 afirmând urm toarele: „chestiunea continuit ii trebuie considerat **înc** nerezolvat ”¹⁷. Doar oare chiar toate aspectele trecutului istoric pot fi rezolvate vreodat definitiv i irevocabil?

¹⁵ Rudolf Windisch, *Limba român prezentat în cartea lui Helmut Lübecke: Der Ursprung der romanischen Sprachen. Eine Geschichte der Kommunikation* (2005), pp. 383-391. Metrial în format pdf accesibil la adresa: [http://www.philippide.ro/distorsionari_2008/383-391%20WINDISCH_2008\[1\]\[1\].pdf](http://www.philippide.ro/distorsionari_2008/383-391%20WINDISCH_2008[1][1].pdf) (accesat 1.09.2013).

¹⁶ Karl Strobel, *Die Frage der rumänischen Ethnogenese. Kontinuität – Diskontinuität im unteren Donaauraum in Antike und Frühmittelalter*, în: *Balkan-Archiv*, nr.30/32, 2005–2007, pp. 59-166.

¹⁷ Schneider, Christian: *Die Kontinuität der rumänischen Bevölkerung in Siebenbürgen. Das Problem aus rumänischer Sicht*, Universität Wien, 1984, p. 74. Diplom de licen accesibil la adresa http://siebenbuergen.heimat.eu/kontinuitaet_schneider.pdf (accesat în 28.03.2014).